INSTYTUCJE SĄDOWEGO WYMIARU KARY. NADZWYCZAJNY WYMIAR KARY

mgr Alicja Limburska

W wielu przypadkach kodeks karny pozwala sądowi na odejście od sztywnych ram wyznaczonych przez ustawowe zagrożenie przewidziane dla danego typu czynu. Tego rodzaju instytucje określa się instytucjami sądowego wymiaru kary. Poruszając się w ich ramach, sąd realizuje swą swobodę w orzekaniu.

NADZWYCZAJNE OBOSTRZENIE KARY

Nadzwyczajne obostrzenie kary przybiera postać podwyższenia górnej i/lub dolnej granicy ustawowego zagrożenia albo też ograniczenia możliwości wybory rodzaju kary w przypadku sankcji alternatywnych.

W przypadku podwyższenia górnej granicy zagrożenia instytucja ta pozwala na bardziej elastyczne dostosowanie rozmiaru kary do wagi czynu, jego społecznej szkodliwości i stopnia winy sprawcy. W takich bowiem sytuacjach sąd nie ma obowiązku wymierzania kary po wyżej górnej granicy zagrożenia przewidzianego w przepisie typizującym – ma on jedynie taką możliwość. Sąd ma zatem szersze pole manewru w zakresie wyboru rozmiaru kary.

W przypadku podwyższenia dolnej granicy zagrożenia instytucja ta ogranicza swobodę sądu co do wyboru rozmiaru kary. W takich bowiem sytuacjach sąd nie może orzec kary w wymiarze niższym niż nakazuje to przepis nadzwyczajnie obostrzający karę.

PRZYPADKI NADZWYCZAJNEGO OBOSTRZENIA KARY

1) RECYDYWA SPECJALNA PODSTAWOWA

Jeżeli sprawca skazany za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności popełnia w ciągu 5 lat po odbyciu co najmniej 6 miesięcy kary umyślne przestępstwo podobne do przestępstwa, za które był już skazany, sąd może wymierzyć karę przewidzianą za przypisane sprawcy przestępstwo w wysokości **do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę** – art. 64 § 1 k.k.

a) **skazanie za poprzednie umyślne przestępstwo na karę pozbawienia wolności**
(skazanie musiało być prawomocne i nie ulec zatarciu)

b) **odbycie co najmniej 6 miesięcy kary pozbawienia wolności**
(chodzi o okres faktycznie odbyty, a nie np. przez zaliczenie czasy tymczasowego aresztowania)

c) **popełnienie nowego przestępstwa przed upływem 5 lat od dnia zakończenia odbywania poprzedniej kary**

d) **nowe przestępstwo jest umyślne i podobne do poprzedniego**
(przestępstwami podobnymi są przestępstwa należące do tego samego rodzaju; przestępstwa z zastosowaniem przemocy lub groźby jej użycia albo przestępstwa popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej uważa się również za przestępstwa podobne)

2) RECYDYWA SPECJALNA WIELOKROTNA

Jeżeli sprawca uprzednio skazany w warunkach recydywy specjalnej podstawowej, który odbył łącznie co najmniej rok kary pozbawienia wolności i w ciągu 5 lat po odbyciu w całości lub części ostatniej kary popełnia ponownie umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu, przestępstwo zgwałcenia, rozboju, kradzieży z włamaniem lub inne przestępstwo przeciwko mieniu popełnione z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia, sąd wymierza karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane przestępstwo w wysokości **powyżej dolnej granicy** ustawowego zagrożenia, a może ją wymierzyć **do górnej granicy zwiększonej o połowę** – art. 64 § 2 k.k.

a) **sprawca był skazany w warunkach recydywy specjalnej podstawowej**

b) **łącznie odbył co najmniej 1 rok kary pozbawienia wolności**

c) **popełnienie nowego przestępstwa przed upływem 5 lat od odbycia ostatniej kary w całości i w części**

d) **nowe przestępstwo jest umyślne**

e) **nowe przestępstwo ponownie jest przestępstwem:** przeciwko życiu lub zdrowiu, zgwałcenia, rozboju, kradzieży z włamaniem, inne przestępstwo przeciwko mieniu popełnione z użyciem przemocy lub groźby jej użycia

3) PRZESTĘPSTWO JAKO STAŁE ŹRÓDŁO DOCHODU

sprawcy, który z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu sąd wymierza karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane przestępstwo w wysokości **powyżej dolnej granicy** ustawowego zagrożenia, a może ją wymierzyć **do górnej granicy zwiększonej o połowę**

4) POPEŁNIENIE PRZESTĘPSTWA W ZORGANIZOWANEJ GRUPIE PRZESTĘPCZEJ

sprawcy, który popełnia przestępstwo działając w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa sąd wymierza karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane przestępstwo w wysokości **powyżej dolnej granicy** ustawowego zagrożenia, a może ją wymierzyć **do górnej granicy zwiększonej o połowę** → zasada ta nie dotyczy sprawcy przestępstwa polegającego na udziale w zorganizowanej grupie przestępczej!

5) PRZESTĘPSTWO O CHARAKTERZE TERRORYSTYCZNYM

sprawcy przestępstwa o charakterze terrorystycznym sąd wymierza karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane przestępstwo w wysokości **powyżej dolnej granicy** ustawowego zagrożenia, a może ją wymierzyć **do górnej granicy zwiększonej o połowę** (definicja przestępstwa o charakterze terrorystycznym w art. 115 § 20 k.k.)

6) WYSTĘPEK O CHARAKTERZE CHULIGAŃSKIM

Skazując za występek o charakterze chuligańskim, sąd wymierza karę przewidzianą za przypisane sprawcy przestępstwo w wysokości **nie niższej od dolnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę**.

Występek o charakterze chuligańskim jest występek polegający na umyślnym zamachu na zdrowie, na wolność, na cześć lub nietykalność cielesną, na bezpieczeństwo powszechne, na działalność instytucji państwowych lub samorządu terytorialnego, na porządek publiczny, albo na umyślnym niszczeniu, uszkodzeniu lub czynieniu niezdatną do użytku cudzej rzeczy, jeżeli sprawca działa publicznie i bez powodu albo z oczywiście błahego powodu, okazując przez to rażące lekceważenie porządku prawnego.

7) CIĄG PRZESTĘPSTW

Jeżeli sprawca popełnia w krótkich odstępach czasu, z wykorzystaniem takiej samej sposobności, dwa lub więcej przestępstw, zanim zapadł pierwszy wyrok, chociażby nieprawomocny, co do któregokolwiek z tych przestępstw, sąd orzeka jedną karę określoną w przepisie stanowiącym podstawę jej wymiaru dla każdego z tych przestępstw, w wysokości **do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę**

W przypadkach opisanych w pkt. 2-5 obostrzenie polega nie tylko na zmianie granic ustawowego zagrożenia, ale również **obliguje sąd do orzeczenia w każdym przypadku kary pozbawienia wolności!**

NADZWYCZAJNE ZŁAGODZENIE KARY

Nadzwyczajne złagodzenie kary polega na wymierzeniu sprawcy kary w wysokości niższej niż dolna granica ustawowego zagrożenia przewidzianego za dany czyn lub na wymierzeniu kary łagodniejszego rodzaju.

Instytucja ta uelastycznia granice ustawowego zagrożenia i pozwala dostosować karę do atypowego stopnia społecznej szkodliwości czynu, znacznie umniejszonego stopnia winy czy szczególnych przesłanek związanych z niską społeczną potrzebą karania sprawcy.

Co do zasady stosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary jest **FAKULTATYWNE**.

Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary:

1) w wypadkach przewidzianych w ustawie
2) w stosunku do młodocianego, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze
3) **w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa**, na przykład:
   - jeżeli pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, szkoda została naprawiona albo pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody,
   - ze względu na postawę sprawcy, zwłaszcza gdy czynił starania o naprawienie szkody lub o jej zapobieżenie,
   - jeżeli sprawca przestępstwa nieumyślnego lub jego najbliższy poniósł poważny uszczerbek w związku z popełnionym przestępstwem.

Podstawa określona w pkt. 3 ma charakter ogólny, dzięki czemu katalog przypadków, w których można nadzwyczajnie złagodzić karę **nie jest zamknięty**.

INSTYTUCJA MAŁEGO ŚWIADKA KORONNEGO

Kodeks karny przewiduje sytuacje, w których nadzwyczajne złagodzenie kary stosowane jest wobec sprawcy, który w szczególny sposób współpracuje z organami ścigania celem ujawnienia okoliczności popełnienia przestępstw. Przypadki te, stanowiące pewną formę gratyfikacji sprawców, tworzą instytucję tzw. małego świadka koronnego.

1) Mały świadek koronny we własnej sprawie (*in sua causa*) – art. 60 § 3 k.k.

sąd **ma obowiązek** zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do sprawcy współdziałającego z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa, jeżeli ujawni on wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotne okoliczności jego popełnienia → jedyny przypadek **OBLIGATORYJNY**

2) Mały świadek koronny w cudzej sprawie (*in altera causa*) – art. 60 § 4 k.k

sąd na wniosek prokuratora może (**fakultatywnie**) zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do sprawcy przestępstwa, który – niezależnie od wyjaśnień złożonych w swojej sprawie – przed organem ścigania ujawnił i przedstawił nieznane dotychczas temu organowi istotneokoliczności popełnienia przestępstwa zagrożonego karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności

W obu opisanych przypadkach wobec małego świadka koronnego sąd może także **warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności do lat 5** na okres próby wynoszący do 10 lat, jeżeli uzna, że pomimo niewykonania kary sprawca nie popełni ponownie przestępstwa. Jest to niezależna podstawa warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności.

W stosunku do małego świadka koronnego we własnej sprawie sąd może również **odstąpić od wymierzenia kary**, zwłaszcza gdy rola sprawcy w popełnieniu przestępstwa była podrzędna, a przekazane informacje przyczyniły się do zapobieżenia popełnieniu innego przestępstwa.

ZASADY NADZWYCZAJNEGO ZŁAGODZENIA KARY

1) jeżeli czyn stanowi zbrodnię zagrożoną co najmniej karą 25 lat pozbawienia wolności, sąd wymierza karę pozbawienia wolności nie niższą od 8 lat
2) jeżeli czyn stanowi inną zbrodnię, sąd wymierza karę pozbawienia wolności nie niższą od jednej trzeciej dolnej granicy ustawowego zagrożenia
3) jeżeli czyn stanowi występek, przy czym dolną granicą ustawowego zagrożenia jest kara pozbawienia wolności nie niższa od roku, sąd wymierza grzywnę, karę ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności
4) jeżeli czyn stanowi występek, przy czym dolną granicą ustawowego zagrożenia jest kara pozbawienia wolności niższa od roku, sąd wymierza grzywnę albo karę ograniczenia wolności
5) jeżeli czyn zagrożony jest alternatywnie więcej niż jedną karą, nadzwyczajne złagodzenie kary polega na odstąpieniu od wymierzenia kary i orzeczeniu środka karnego, środka kompensacyjnego lub przepadku

Nadzwyczajnego złagodzenia kary nie stosuje się do czynów zagrożonych karą pozbawienia wolności powyżej 5 lat, do których ma zastosowanie art. 37a k.k.!

ZBIEG PODSTAW NADZWYCZAJNEGO ZŁAGODZENIA I OBOSTRZENIA KARY – ART. 57 K.K.

Jeżeli zachodzi kilka niezależnych od siebie podstaw do nadzwyczajnego złagodzenia (albo obostrzenia kary), sąd może **tylko jeden raz** karę nadzwyczajnie złagodzić (albo obostrzyć), biorąc pod uwagę łącznie zbiegające się podstawy łagodzenia (albo obostrzenia). Oznacza to, że nawet jeśli w konkretnym przypadku istnieje kilka „argumentów" za nadzwyczajnym złagodzeniem (albo obostrzeniem), to sąd może ten zabieg zastosować tylko jeden raz. Nie jest możliwe wielokrotne nadzwyczajne złagodzenie (albo obostrzenie) tej samej kary.

Jeżeli natomiast jednocześnie zbiegają się podstawy nadzwyczajnego złagodzenia i obostrzenia, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie albo obostrzenie kary. Oznacza to, że jeśli w konkretnej sytuacji sąd miałby możliwość i nadzwyczajnego złagodzenia i obostrzenia, to może zastosować **tylko jeden z tych mechanizmów** – albo złagodzenie albo obostrzenie. Jednak przy tym **nie musi stosować żadnego z nich**.

ODSTĄPIENIE OD WYMIERZENIA KARY

CAŁKOWITE ODSTĄPIENIE OD WYMIERZENIA KARY

W przypadkach wskazanych w ustawie sąd może odstąpić od wymierzenia kary, a także od wymierzenia środka karnego, nawiązki na rzecz Skarbu Państwa oraz przepadku, chociażby jego orzeczenie było obowiązkowe.

ODSTĄPIENIE OD WYMIERZENIA KARY NA RZECZ INNEGO ŚRODKA

Jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju i społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, sąd może odstąpić od wymierzenia kary, jeżeli orzeka jednocześnie środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny, a cele kary zostaną w ten sposób spełnione.

W kodeksie rozsiane są również liczne szczególne podstawy odstąpienia od wymierzenia kary (np. art. 14 § 2, 22 § 2, 25 § 2, 26 § 3).

Proszę o zapoznanie się z art. 57-57a, 59-61 oraz 64 – 65 k.k.

Dodatkowa nieobowiązkowa literatura:

- R. Kokot, *Nadzwyczajny wymiar kary – kilka uwag i kontrowersji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego" 2009, tom 25 (dostępne online)